

PROF. DR. KENAN GÜRSOY İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Fulya İBANOĞLU, F. Hilâl FERŞATOĞLU, Kâmil BÜYÜKER

Fotoğraf: Bilâl BAL

İslamofobi, Batı'da şekillenen, adı o tarafta konulan bir dünya meselesi. Bugün bütün dünyanın konuştuğu, tartıştığı ve gündeminde olan İslamofobi kavramının/meselesinin ortaya çıkışında biz müslümanlar olarak ne kadar etkili olduk? Bu durum İslâm dünyasında fikrî bütünlüğü sağlayamamış olmamızdan mı kaynaklanmaktadır?

Kendi irfân kültürümüzü felsefileştirememiş olmanın burada büyük bir rolü var.

Aslında dosyayı temellendirirken birlikte yaşama ahlâkı, hukuku, hoşgörü ve taassup kavramları üzerinden gidelim dedik. “Biz bu işin neresindeyiz?” sorusuna cevap arıyoruz. İslamofobi üzerine bir endüstri inşa ediliyor. Bu iş belki belli yerlerde planlanıyor ama biz bu işi tetikleyen unsur muyuz? Ve bu işin panzehiri ne olacak? Peygamber Efendimiz, birlikte yaşamının hukukunu, ahlâkını tesis etti. Peki dünyada müslüman dendiği zaman kendisine itimat edilir, herkesin emin olduğu bir topluluk

inşası nasıl mümkün olacak? Nasıl oldu da böyle bir tarihsel serüvenden bu duruma geldik? Buradan başlatalım isterseniz.

Çok iyi bir yerden başlamayı düşünüyorsunuz. Tabi konuya benim kendi fikrî, manevî maceram itibarıyla bakacak olursak, ben içinde yetiştiğim ortamın öğrettikleri çerçevesinde meseleye hep hüsnüzan ile bakmak temayülündeyim. Yani süzizanla da bakabiliriz. Ve işte “Onlar kötüdür, üzerimize geliyorlar, her zaman böyleydiler, zaten bizim hiçbir zaman ayakta durmamızı istemezler.” gibi değerlendirmeler yapabiliriz. Bunu anlamak ve kısmen kabul etmekle beraber aslında bu şekilde düşünmek ve hadiseyi bir şekilde görmezden gelmek acaba doğru bir tavır mıdır diye kendi kendime soruyorum. Mademki tevhid dininin sâlikleri ve Peygamber Efendimiz’in ümmetinin fertleriyiz; bunu tefekkür ederek değerlendirmeler yapmak durumundayız. İslamofobi bizim için böyle bir tefekkür adına kışkırtıcı olmalıdır. Biz kendi tavrımızı, onların bizden beklediği karşı düşmanlık şeklinde ortaya koymak yerine, “Üzerimize düşen temsil ve tebliğ vazifesini bihakkın gerçekleştirmek için ne yapmalıyız?” sorusunu sorarak belirlersek daha anlamlı bir şey yapmış olacağımızı düşünüyorum. Şimdi böyle bakıldığında yaşanan hadise şudur: Daha çok Batı dünyası ve Batı dünyasından etkilenmiş olan, Batı dünyasının bütünlüğü içinde yer aldığını varsaydığımız Avustralya, Yeni Zelanda’yı da içine alan bir kültür coğrafyasında İslamofobi’nin gittikçe büyümekte olduğunu fark ediyoruz. Evvela bunun kurumsal anlamda bir karşılığı olduğunu düşünmüyorum. Batı tarafından bir Doğu dini olarak telakkî edilen Yahudilikte ve özellikle Hıristiyanlıkta -daha çok Batı Hıristiyanlığı diye ifade etmek lazım- kurumsal anlamda yani dinî hayatı organize eden ve dinin temel prensiplerini yeniden gözden geçiren o kurumlar tarafından İslamofobinin istendiğini ve organize edildiğini düşünmüyorum. Bu düşünmeyişimin arkasında beş yıla yakın bir süre tam da Vatikan’da gerçekleştirdiğim büyükelçilik görevimin bana kazandırdığı bilgiler de var. Ne şekilde hareket ettiler?

KENAN GÜRSOY KİMDİR?

1950 yılında Ankara’da dünyaya geldi. İlkokulu, İstanbul Hırka-i Şerif İlkokulu’nda, ortaokul ve lise eğitimlerini ise, Saint Benoit Fransız Lisesi’nde tamamladı (1970). Yükseköğrenimini, Fransız Hükümeti’nin Türkiye’de Fransızca eğitim-öğretim yapan okullardan mezun, başarılı öğrencilere verdiği öğrenim bursuyla Fransa’da Rennes Üniversitesi ve Paris, Sorbonne Üniversitesi’nde tamamladı (1970-1974).

Yurda dönüşünde, askerlik görevinin hemen sonrasında, Ocak 1977’de Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde asistan olarak göreve başladı. 1979’da Felsefe Doktoru, 1982’de Yardımcı Doçent, 1983’de Sistemantik Felsefe-Mantık alanında Doçent unvanlarını aldı. Bu arada, bir yıl daha Fransa’da Paris-Nanterre Üniversitesi Felsefe Bölümü’nde araştırmalarda bulunmak üzere görevlendirildi (1981-1982). 1984 yılı Kasım ayından itibaren ise, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü’nde, Felsefe Tarihi Anabilim Dalında Doçent olarak vazifeye başladı; 1989 yılı Ocak ayında, burada Profesör oldu. 1994-1997 yılları arasında aynı anabilim dalının başkanlığını yaptı. 1997’den 2009’a kadar Galatasaray Üniversitesi’nde önce İletişim Fakültesinde, sonra Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde Öğretim Üyesi ve Felsefe Bölüm Başkanı, 1999-2002 yılları arasında bu üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü, 2000-2009 yılları arasında Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı olarak görev yaptı. 2005-2009 yılları arasında TRT 2 kanalında yayınlanan Düşünce İklimi programının danışmanlığını yürüttü ve programın sunumunu gerçekleştirdi.

2009-2014 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin Vatikan nezdindeki büyükelçisi olan Prof. Dr. Kenan Gürsoy, 2014’te yurda döndükten sonra Dışişleri Bakanlığı kadrosunda bir süre daha görev yaptı ve emekli büyükelçi olarak devlet hizmetinden ayrıldı. Hâlen Cenaz Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı mütevelli başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Epey merak ettiğimiz bir mesele bu...

Sanki kurumsal bir organizasyonmuş gibi ifade edilen ve prensipleri oturtulan bir İslamofobi organizasyonu varmış fikrinin doğru olmadığını; tam tersine bunun birtakım yarı cahil insanlar tarafından toplumsal yapıda yaygınlaştırılmaya çalışılan bir tavır olduğunu düşünüyorum. Ve maalesef bu tavırdan da bu toplumlara idare etmeye, bir şekilde yönlendirmeye tevessül eden siyasetçilerin ve siyasî partilerin sorumlu olduğu kanaatindeyim.

Parayı kontrol eden mekanizmalar da dahil edilebilir mi buna hocam?

Eğer isterseniz dâhil edilebilir. Çünkü Batı dünyası dediğimiz o zeminde -maalesef Doğu dünyasını da bundan ayrı tutmak mümkün değil- gittikçe kabalaşan; gittikçe öteki karşısında düşmanca tavır alan ve farklı ses duymak istemeyen bir zihniyet gelişti. Bu zihniyet gittikçe derinleştiriliyor, şümullendiriliyor. Ve bu zihniyet gittikçe birtakım insanların bunun üzerinden siyaset yapmasına yol açıyor. Evvela

teşhisimizi bu yönde yapalım. Ama diyelim ki: Bu durum Vatikan Kilise teşkilatı gibi Hıristiyanlığın temel prensipleri içinden Hıristiyanlık kurumlarını organize eden birtakım müesseselerin veya Protestanlığın genel teolojik yaklaşımlarının bir sonucu değil. Daha çok halkın içindeki popülist yaklaşımlar. Yeni bir cahiliye. Batı dünyası içerisinde yeni bir cahiliye dönemi oluşturmaya çalışan bir yapı var. Bu, medya tarafından da tahrik ediliyor. Siyaset bundan istifade etmeye çalışıyor. Ve halk da maalesef bu yönde bir akışın içerisinde.

Benim Vatikan çerçevesinde görev almak üzere olduğum dönemde benzer bir kriz yaşanmıştı. Fiilen göreve başladığımda bunun konuşmaları devam ediyordu. Evet, İsviçre’de bir minare krizi oldu. Bu hadise karşısında Vatikan kesin olarak bu krizi çıkartanlara karşı tavır aldı. Bu bizde bilinmeyen bir şey tabii. Bu tip bir İslamofobi yaklaşımına karşı, olumsuz tarzda bir dinler arası ilişki, iletişim, diyalogun oluşmaması ve ötekileştirilmemesi için kendi seviyelerince, kendi bilgilerince ve kendi uğraşı alanlarının içine girecek bir şekilde tavır aldılar. Fransa’da,

Almanya’da yavaş yavaş İskandinav ülkelerinde olan hadiseler karşısında da aynı şekilde tel’inde bulundu Vatikan. Hatta doğrudan doğruya kendimin müdahil olduğu bir hadiseyi burada zikretmekte bir beis görmüyorum. Bahsettiğim dönemde Ermeni sözde soykırımını iddiaları dolayısıyla İtalya’da da Kuzey İtalya’da da bir hareket o günlerde başlamıştı.

Destekler yönde mi?

Evet, destekler yönde. Ve Kuzey İtalya’da yaşayan diaspora, kilisenin hakim olduğu yani dinî mahiyet taşıyan okullarda bir sözde soykırım iddiası olarak bunun okutulmasını temin etmek için bunu Kilise’ye yani Vatikan teşkilatına teklif etmeyi düşündü. Dinî okullar ya da Katolik okulları, Kilise’den hareket eden, Kilise’nin genel anlamda etkin olduğu, öğretmenlerinin formasyonunu verdiği, idarecilerini seçtiği ortamlardır. Ve çok yaygındır. Aynı zamanda Katolik üniversiteleri de vardır bütün dünyada yaygın olan. Bu tarz bir karar fevkalade yanlış olacaktı. Biz Büyükelçilik olarak kendi tavrımızı süratle Vatikan makamlarına bildirdik. “Dikkat edin böyle bir talep gelecek.” diye. Kesin olarak reddettiler. Yani “Biz bunun içine girmeyiz.” dediler. Ve olmadı. Yani uyarıldığı takdirde; olması icap eden bir temsille bu bilgi ulaştırıldığında sizin yanınızda yer alabiliyorlar. Vatikan Arşivleri Başkanlığı, yine benim büyükelçiliğim sırasında önemli belgeleri sergilemeye ilk defa olarak karar verdi. Hatta bu arada konuyla ilgili bir de kitap yazılması söz konusu oldu. Yine müdahalede bulduk. O sergide bizi rencide edecek hiçbir belge teşhir edilmedi. Kitabın da o güne kadar Vatikan’ın katkısıyla yapılacak olduğu söyleniyordu. Bundan vazgeçtiler. Ve kitap ancak Polonya’da basılmak mecburiyetinde kalındı.

Vatikan tarafından basılsaydı nasıl bir neticeye sebep olurdu?

Soykırımın bir gerçek olduğunu kendilerince belirleyen birtakım evrakı sunmuş olacaktı, buna girmediler. Yani bu tarz değerlendirmeler, bir siyaset,

bir diplomasi gereği olabilir. Ama böyle bir siyaset, böyle bir diplomasinin de etik birtakım değerleri göz önünde bulundurduğu ve karşı tarafı rencide etmek istemediği anlaşılmaktadır. Bunun arkasında, ayrıca İslamofobinin teşvik edilmemesi şeklinde de bir tavrın varlığından söz edilebilir. Bildiğiniz gibi 17. yüzyıldaki Viyana kuşatmamızın başarıya ulaşmamış olmasından ve İnebahtı Savaşı’nda Türk-müslüman ordularını durdurmuş olmaktan Batılılar kendilerince pek gurur duyarlar. Bunu bizim tahmin ettiğimizden daha fazla -tarihî bir bilinç anlamında- gündemde tutarlar. Fakat bu da, kendi ölçülerince bir tür yumuşatılmaya uğratıldı. Yani burada Türklere ve müslümanlara karşı bir düşmanlık olmadığına anlaşılmaması konusunda tedbirler alındı.

Vatikan eliyle mi yapıldı bu da?

Kısmen Vatikan’dan da kaynaklanan, ama daha geniş bir tarih telakkîsinin genelde işlenmesi bakımından çok önemliydi bu.

Yani sosyal anlamda, siyaset ve medya tarafından körüklenen bir İslamofobiden bahsedebiliriz. Buna mukabil dinî-resmî teşkilatlarca bunun savunulduğunu ve organize edildiğini söyleyemeyiz. Efendim “Sen bilmezsin, anlamamışsındır belki!” denilebilir. Ancak ortaya konan prensiplerde bu yok. Ve ben buna dayanarak İslamofobi ile mücadele anlamında onlarla işbirliği yapılabileceğini düşünüyorum. Çok aykırı bir şey söylediğimi düşünmeyin, evet kanaatimce onlarla işbirliği yapılabilir.

Fakat beni asıl rahatsız eden nokta şu hususun gözden kaçırılmasıdır: Eğer İslamofobi şimdilik bir Batı hastalığı olarak görülüyorsa da bu tarz bir hastalık herhangi bir medeniyetin aslı tabiatından kaynaklanmaz. Kaynaklanmamalıdır. Böyle bakarsak bu insanların zaten bu noktada cezaî ehliyetleri yoktur deriz ve bunu onlara bağışlarız. “Tabiatları gereği böyle yapıyorlar” deriz. Halbuki hayır. Biz bu insanları, bütün medeniyetlerin insanlarını ve medeniyetleri idare eden ahlakî prensiplerin uygulanışını, insan

ve vicdan temelinde bir iradeye davet etmek mecburiyetindeyiz. “Benim medeniyete ilişkin tabiatım budur ve dolayısıyla yaptığım meşrudur.” söylemi her zaman felaketlere yol açacaktır. Müslümanlığın önemli bir özelliği de buradaki evrensel insanî sorumluluğu bütün cihana hatırlatmaktır. Biz de hata yapıyorsak bu hatayı kabul etmek ve düzeltmeye çalışmak mecburiyetindeyiz. İslamofobi bugün Batı’nın yaşadığı bir hastalıktır. Ama “Tabiatı gereğidir, Batı’dır!” dersek tekrar söylüyorum bunu onlara bağışlamış oluruz. Bunu bağışlayamayız. Yani buradaki iradeye dayalı sorumluluklarını onlara fark ettirmek durumundayız.

Çok kritik bir nokta söylediğiniz hocam, çok da mühim.

“Biz nasıl hareket etmeliyiz?”in cevabı budur. Yani Batı’yı olduğu kadar insanlığın tamamını da iz’âna, ahlâkî değerlere hatta bütün medeniyetlerin kendilerini tanımlarken ideal olarak benimsediklerini iddia ettikleri o temel prensiplere davet etmek mecburiyetindeyiz. Bir taraftan insan haklarından bahsedebilirsiniz, tırnak içinde hümanist olduğunuzu söyleyebilirsiniz, bütün insanların hür ve eşit olduğunu, dolayısıyla müşterek bir ilerleme üzerinde olmaları gerektiğini söyleyebilirsiniz, diğer taraftan da bunun gereklerini gerçekleştirilmeyeceksiniz. Tam tersine, eğer bu hastalık şu anda Batı’da cârî ise, aynayı Batı’ya kendilerini idrak etmek adına tutmak ve bir tür kendi adlarına bu vicdan hesaplaşmasını yapmalarını sağlamak mecburiyetindeyiz. Bunu önemsiyorum. Kendimizi de içine alacak şekilde yaşanan böylesi bir evrensel tavrın bizde olmasını önemsiyorum. Bu tavrın ayrıca her bir toplumun kendi içinde oluşmasının da mümkün ve önemli olduğunu değerlendiriyorum. Hatta mesela Filistin’de bu kadar mağdur olmuş müslüman topluluğun asıl savunucularının belki de özellikle yahudi toplumunun içinden çıkması gerektiğini düşünüyorum. Yani etik bir bilinçle... Biraz farklı şeyler söylüyorum galiba.

Kılıcsız mücahit olarak andığımız Gandhi kendi mücadelesini gerçekleştirip İngilizlere karşı pasif direnişini ortaya koyarken şunu da ifade ediyordu aynı zamanda: Muhakkak ki İngilizler kendi geleneksel ahlâklarından hareketle benim haklı olduğumu ve bize adaletin iade edilmesi gerektiğini fark edeceklerdir. Bakın, daveti kendilerine yapmak durumundayız. Bugün Batı patolojik bir seyirden geçiyor olabilir. Vicdanî bir hata olabilir. Hatta hukukî anlamda çok yüksek bir cürüm olabilir. Batı’nın bizzat kendisinin, kendilik bilinci üzerinden farkına varması, ya da bu konuda Batı’ya farkındalık kazandırılması gerekiyor.

Demek istediğiniz, bizim îmâl edilmiş veya ısmarlanmış kavramları kabul ederek kendimizi bu kavramın içinde görmek yerine aynayı onlara tutup onları bu gerçekle yüzleştirmemiz gerektiği...

Elbette biz tedbirimizi alacağız. Elbette bununla mücadele edeceğiz. Ama hangi bireyi zorla susturur ve zorla eylemini sınırlandırabilirsiniz. Bunu en fazla hukukla yaparsınız. Hâlbuki onları kendilerinin de aslen benimsemekte olduklarını iddia ettikleri bir ahlâkî erdemler ortamına çekmek mecburiyetindeyiz.

Vicdanına seslenmek yani...

Evet. Bu, “Onların vicdanına mı kalacağız.” demek değildir. Aynayı tutmaktır. Ve bize de bu düşer. Bu bize bir tembellik getirmesin. Vazifemiz elbette sadece ayna tutmak değil ama bizim bunu yapmak mecburiyetimiz vardır. Bizim düşünürlerimizin, sosyologlarımızın, felsefecilerimizin, ilahiyatçılarımızın Batılıların kendi içlerinde etkin bir hesaplaşma yapmalarını sağlamaları mümkündür.

Nitekim farklılıkların birlikte yaşamaları hususunda, bizim tavrımız hep destekleyici ve oluşturucu olmuştur. Şöyle örneklendireyim. Birlikte yaşama ahlâkından bahsediyoruz. Uzatacak, tarihi köklerine incek olursak Peygamberimiz’in Medine Barışı’na kadar bunu götürebiliriz. Ve yine kendi tarihimizden İstanbul’a kadar, 1453’e kadar çıkabiliriz. Medine Barışı, farklı

unsurların İslâm Peygamberi'nin riyâsetinde nasıl birarada ve âhenk içinde yaşamak bakımından tedbirler alabileceğini gösteren en önemli örnektir. Mehmet Fatih'in İstanbul'u fethinden hemen sonra aynı şehrin içinde Ortodokslara, hemen karşımızda Galata'daki Katoliklere ve o güne kadar İstanbul'a kabul edilmemiş olan Ermenilere verilen haklar ve onlarla birlikte yaşamayı kabul edip bu ahengi sağlamış olan müslümanlar bunun en iyi ifadesidir. Aynı şeyi Bosna'da da 1463'te yapmışız.

20. yüzyılın son yıllarında felsefeciler olarak dikkatimizi çeken “medeniyetler savaşı” konusu ortaya atıldı. Çok az bir değerlendirme hariç topyekûn müslüman entelektüeller olarak medeniyetler savaşı fikrine karşı koyduk. Benim ilk panelde bulunuşumun tarihi 2002 yılının ikinci ayıdır. O tarihlerdeki panelistlerin sonradan bu meseleyi götürmüş olan insanlar olduğunu da daha sonra fark ettim. Sayın İlber Ortaylı, Sayın Davudoğlu ve Sayın Mehmet Aydın'la beraberdik. Bunlardan Mehmet Aydın Hoca etkin oldu Medeniyetler İttifakı projesinde. Değerli Cumhurbaşkanımız o zaman başbakan idiler. Ama Mehmet Aydın Bey'in daha uzun yıllardan beri böyle bir çalışması olduğunu en azından meslektaş ve onu çok seven bir dostu olarak biliyorum. Bu panele katılan hemen bütün konuşmacılar buna karşı olduklarını ifade ettiler. Ve nihayet Medeniyetler İttifakı projesi Türkiye'nin de teklifçisi ve inşacısı olduğu bir projedir. Ve bugün de değerli dostumuz Bekir Karlığa'nın Türkiye adına danışmanlığı üzerinden büyük bir yüz akıyla devam etmektedir. Bunun Türk-müslüman entelektüellerin kafasında ve ruhunda çok iyi bir sınav olduğunu düşünüyorum. Biz dünya ile birlikte yaşamayı reddeden bir ülke tasavvur etmedik. Tam tersine bu “medeniyetler savaşı” kavramı 2000'li yılların başından itibaren bizim medeniyet tasavvurumuzu tekrar gündeme getirmek gibi bir etki yaptı. Bundan son derece memnunum. Medeniyet üzerine konuşmaya başladık.

Medeniyet üzerine konuşmak, ister istemez medeniyetler üzerine konuşmaktır. Yani çoğulcu olarak

medeniyetler. Nitekim medeniyetler ittifakı deniyor. Medeniyet üzerine konuşmak medeniyetlerin içinden hareket ederek genel bir insanîyet üzerine konuşmaktır. Belki daha büyük harflerle yazacağımız bir medeniyet tasavvurumuzun da olması demektir. Ama medeniyetlerin o çoğulluğu içerisinde kendi medeniyetimizin, benim etik diye sıfırlanabileceğim o temel prensiplerini tekrardan tefekkür etme imkânını bulduk. Gerçekten de medeniyetimiz tarih boyunca kendi içine kapanmamış, açılmış ve kendini inşa etme sürecinde yekdiğerlerine de davette bulunmuştur. Peygamberimiz'in bizzat kendi şahsiyetlerinin tedbirleri dolayısıyla Sâsâni'ye, Habeş'e ve Bizans'a davetleri var. Hep o vahdet çerçevesinde kendisini konumlandırmış bir medeniyete sahibiz. Ayrıca İpek Yolu üzerinden, Asya içlerinden beri getirdiğimiz o bilgelik anlayışının, irfan tasavvurunun da İslâm'ın bu harikulâde temel prensibi ile nasıl bağdaşmış olduğunu fark etmişiz. Dahası fethi de, fetih kavramını da, fütuh kavramını da illa savaş ve istila anlamında anlamamışız. Mesela İstanbul'un fethinde burada zaten var olan, bizden önce hâkim olan medeniyetle bir tür temas ile içimize alarak fethetmişiz. Fetih kelimesinin de “açma” eylemiyle alâkalı olduğunu düşünürsek kendimizi onlara, onları kendimize açmışız. Ve bu bir bütünlük oluşturmuş. Mesela bu çok sade bir dille medeniyetimizin kendisini algılayışında nasıl bir ufku olduğunu bize gösteriyor. Neden böyle düşünmeyelim ki? Çünkü İslâm'ın hedef aldığı, konu edildiği insandır. Bağlı bulunduğu temel prensiplerin referansı “o” insandır: Hazreti Peygamber'dir. Bir tanrı değildir. Bu çok önemli bir husus. İnsanı kendinden ve kendi şahsiyetliliğinden hareketle müşterek bir haysiyet adına değerlendirmenin yeri, hatta adıdır İslâmiyet. Bunu böyle tasavvur etmek mümkündür. Şimdi böyle baktığımızda bu sefer “Medeniyetimiz açısından birlikte yaşamayı nasıl idrak edebiliriz?” konusu gündeme gelecek, fert olarak da toplum olarak da hangi temel prensipler üzerinden kendimizi inşa edebileceğimiz fikri daha net oluşacaktır.

Gayrimüslimlerle ilişkiler konusunda Peygamber Efendimiz'le başlayan ve İstanbul'un fethiyle zirve bir örnek veren süreçte müslümanlar aktif ve güçlü. Devleti organize eden, iktidar olanlar müslümanlar. Bahsettiğiniz hava müslümanların ellerinin kuvvetli oluşu sebebiyle mi yaşanabildi? Yani Efendimiz zamanında, Medine Vesikası'nın imzalandığı çağda, hıristiyanlar da yahudiler de bu iktidara boyun eğmek zorunda kaldılar. Fatih Sultan Mehmet Han zamanında da öyle. Ve kabullenmelerinin neticesinde de kendilerine dinî, siyasi, içtimai hayatlarını yaşama noktasında pek çok kolaylık sağlandı. Dolayısıyla işin bu kısmını bugün nasıl yorumlayacağız?

Şimdi en büyük imtihan aslında iktidar sahibinin imtihanıdır. Eğer iktidar, yani güç elinizdeyken bu imkânı ya da bu hukukî rejimi tesis edebiliyorsanız, burada hata etmemişsiniz demektir.

Yâr-ı gâri ile birlikte Peygamberimiz'in hicreti gözümlün önüne geldi... Kaç kişiydiler, Medine'yi gönülleri ile fethettiklerinde? Nasıl oluştu oradaki anlamlı birliktelik? Bu olayı tekrar tekrar okuduğunuzda Rahmet'e dayalı bir dostluğu ve kucaklayıcılığı göreceksiniz. Belki bugün bu güçte olmayabiliriz. Ama Samiha Ayverdi'nin ifadesiyle söylersek, üzerimizde hiçbir kompleks bırakmadan kölelikten efendiliğe doğru bir seyir takip etmek mecburiyetindeyiz. Ama "Bu, nihayetinde neyi gerçekleştirmek içindir?" diye sorduğunuzda, o kucaklayıcılığın içinde İslâm'ın adaleti ve tevhid akidesi olduğunu görürsünüz.

Ben İslamofobiye dönmek istiyorum. Ne yapılabilir? Yani biz kendimizi bu medeniyet idraki içinden algılayacak olursak zaten irfân hayatımızın içinde mündemiç olan bu zihniyet ve bu ruh açısından ele alacak olursak çalışmamızın değerli olduğunu

düşünüyorum. Yani mesele karşı cepheler üzerinden bir düşmanlığı tekrar ilan etmek değil, onlara ayna tutmak ve “Bize düşen nedir?” diye sormaktır. Avrupa Birliği’ne giriş isteğimiz doğrultusunda 2000’li yılların ilk on senesinde girişilen teşebbüslere bakıyorum. O zaman büyükelçi değildim ama konferanslara davet edildim. Avrupa Birliği de dâhil olmak üzere pek çok üniversitede konferanslar verdim. Bu konferanslarda kendi irfânî ve tevhidî yaklaşımımızın ne olduğunu ortaya koymam, bir tarafla beğenilirken diğer tarafla da farklı bir zihniyet grubu tarafından hafif bir dışlanmaya maruz kalmama neden olmuştur. Şimdi Batı’da çok kaba olarak iki zihniyetin var olduğunu düşünelim. Bu siyasî ve kültürel anlamda kendini ifade etsin. Bunlardan biri çok kabaca söylüyorum sağ; bizim muhafazakâr dediğimiz zümre. Bir diğeri de sol ve daha insanî bir sistem üzerinden konuyu algılamak istediğini düşünen ve dinî hayatın değerlerine de biraz uzaktan bakan bir zümredir. Şimdi birinci karşılaştığımız ve bizi çok fazla kabullenmek istemeyen o zihniyet, “Hıristiyanî değerleriniz olmalıdır.” der. Bu “Avrupa’ya girecekseniz bizim değerlerimize uyuyor olmak imtihanını vermelisiniz.” diyen bir yapıdır. Diğeri de “Avrupa Birliği’ne girmek istiyorsanız bütün değer sistematiğini dışarıda bırakın, biz de bırakalım; yeni bir insanlık tesis edelim.” diyen görüştür. Her ikisinde de değerlerimizle geldiğimiz yerde bu değerler itibari ile bir ötekileştirme söz konusudur ve dışarıda bırakma eğilimi açıktır. Buna karşı ne yapılmalıdır? Yüzlerce yıldan beri irfânî anlamda medeniyet değerlerimiz olarak addettiğimiz şeyleri bugünün sosyoloji, antropoloji, felsefe ve -neden olmasın- siyaset diliyle ifade etmeliyiz. Bu söylediklerim arasında felsefe çok önemli. Çünkü felsefeyle kendi yapımızı, şahsiyetimizi oluşturan temel prensiplerin evrensel değerini ortaya koyabiliyoruz. Biz bunu yapmada geciktik, kültürler arası karşılaşmalar folklorik seviyede kaldı.

Hakikaten öyle oldu hocam.

Kültürel temaslar folklorik seviyede kalmamalı. İçselleştirilmesi adına bunların, onların anlayacağı bir zeminde ya da iklimde ifade edilmeleri gerekir. Buna ihtiyacımız var. Dinler arası temaslar mesela, ben sizin bayramınızda size tebrik gönderiyorum, siz benim bayramımda bana gönderiyorsunuz; biz oruç tutuyor ve iftar ediyoruz, siz de karem -hıristiyanların bir tür orucu- yapıyorsunuz; bunları bilelim, hatta karşılıklı kutlamalarda bulunalım gibi şeylerden öteye gitmiyor. Bunlar kötü değil elbette. Halkların, farklı din-darlık muhitlerinin birbiriyle tanışmaları ve sosyal heyecanları paylaşımları bakımından birer vesiledir. Ama müsaade edin ben buna folklorik demesem bile sadece antropolojik ve etnolojik diyeyim. Bunun ayrıca kavramsal düzeyine ihtiyacımız var ki kültürleri idare eden ve hedef alınan aslı ahlâkî değerler bir de bu dilin içinden evrensel mahiyetleriyle ifade edilmiş olsunlar. Bilmem anlatabiliyor muyum? Felsefeciler açısından bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü insan, insan olmak bakımından insanı anlıyor. Elbette temaslar insanî temaslardır. Fakat bunların felsefi tefekküre ilişkin, değerler sistematiğine ilişkin etik kıymetler olarak ifade edilmeleri gerekir. Bunu yapamadık.

Hocam, biz kendi aramızda bile konuşamıyoruz ki...

Evet. Ne yapmak gerekir? Kavram tahlili yapmıyoruz. Şimdi ben neden “edep” kavramını “hayâ” kavramı seviyesinde bırakmaksızın -ama onu da içine alarak- çok yüksek evrensel bir boyuta ulaştırmak suretiyle tahlilini yapmış olmayayım? Hayâdan başlarız, saygıdan geçeriz ama ontolojik anlamda da deriz ki sanki sen Allah’ın bir ismi ile temas ve ilişki halinde kendi hayatını idame ettiriyorsun. Buradan da, manevî derinliği olan bir inceliğe doğru yol alırız. Ve deriz ki edep, etik kıymetlerin estetik formlar halinde bir tavır kazanması ile alâkalıdır. “Edep” kelimesini kavramsal anlamda tanımlayalım dersek tanımlayamıyoruz.

Ama tasvir ediyoruz. Bunun çok farklı sonuçlar getirdiğini gördüm. Evvela hayâ kavramından edep kavramına doğru yol aldığım da Batılı felsefeci arkadaşlarımın çok farklı bir hâle girdiğini ve şaşırduklarını gördüm. Çünkü bu kavram yaratılmış olan her şeye saygıyı işaretle eder. Birlikte yaşamayı da bunun üzerinden düşünebilirsiniz. Birlikte yaşama adına, müşterek bir üslup kazanmak adına da işleyebilirsiniz. Aynı şeyi “Düşünce İklimi” programında da yapmıştım. Alâka gördüğünü fark ettim. Edep, başat kavram benim için. Bizi biz yapan o temel kavramları sosyal hayatın içinde yer almış yani herkesin bir şekilde anlayacağı, idrak edebileceği o temel kavramları bir de tefekküre ilişkin boyutları çerçevesinde ele alalım, tahlil edelim. Evrensel, dünyaya teklif edebileceğimiz zenginliklerin olduğunu göreceksiniz. Kültürel anlamda çok kullandığımız ve irfânımızın temel boyutları olan üç temel kavramımız var. Bunlar “irfân”, “gönül” ve “edep” kavramlarıdır. Tercüme edemiyorsunuz. Ancak bilgisini veriyorsunuz. Bu bizim zenginliğimiz. Bunun evrensel mahiyetini koysanıza ortaya!

İşte size tebliğ...

Bu tebliğ olur evet. Bir de bunu yaşayan insanları görseler. Gerçekten etik cevherini estetik formlar, o tavır, o eda içinde yaşayan insanları görseler. Felsefi anlamda yapılabilecek değerlendirmelere, temaslara ya da bu tarz tahlillerle, görünüşlerle ifade edilecek temaslara çok ihtiyacımız var. Büyükelçiliğim sırasında biz çok sayıda sergi, konferans, konser yaptık. Papalık bize çok da iyi bir yer verdi. Roma'nın içindeki Cancellaria Sarayı'nı bize faaliyetlerimiz için tahsis etti. Hatta diğer büyükelçiler tarafından da kıskanç nazarlara seyretildik.

Yani pozitif ayrımcılık mı gördük bu konuda?

Evet, gerçekten böyle de söylenebilir.

İlk defa Vatikan'da bir hilye sergisi açıldı.

Evet, bizim zamanımızda açıldı. Çok hoştu. Büyükelçiliklerimizin karşılıklı oluşturulmasının 50.

yılıydı. O zaman Papa olan 16. Benedict “Size vaat ediyorum, yardımcı olacağım.” dedi. Ve gerçekten de yardımcı oldu. Taleplerde bulunmak için gittiğim farklı kurumlar, “Kültürel alanlarda böyle bir talimat var üzerimizde.” dediler ve rahat ettim. Çini sergisi ve Mevlevî âyini ile başladık. Cancellaria Sarayı, engizisyon sarayı olarak tarihte kullanılmış, onu da söyleyeyim. Çok sayıda sergi yaptık. Bunlardan bir tanesi buyurduğunuz gibi Hilye-i Şerif sergisidir. Sayın Mehmet Çebi'nin koleksiyonundan istifade edilerek hazırlanmıştı. Avrupa'da ilk sergilenişidir Hilye-i Şerif'in. Ve çok etki uyandırdı. Haritalar, çini, fotoğraf malzemeleriyle pek çok sergi yaptık. Diyelim ki gelenekli sanatlardan hilye, tezhip ya da ebru sanatı ile alâkalı bir sergi yapıyorsunuz. Bunların başında mutlaka on dakika bu sanatın arka planında hangi fikir var diye -bir felsefeci olarak- hepsini anlatmaya çalıştım. Bunun ne kadar alâkayla izlendiğini tasavvur edemezsiniz.

Düşünen insana tesir etmek daha kolay oluyor galiba.

Bu hep böyle olacak. Tabi serginin açılışına etkin olarak din adamları, Katolik üniversitelerindeki profesörler ya da bu alana alâka duyan Romalılar geldiler. Hilye sergisinde, orta yaşın üzerinde bir Kardinal'in bir hilye tablosunu çok büyük bir heyecan ve ihtiramla temaşa etmekte olduğunu gördüm. Dikkatimi çekti, konuşsam yapamayacağım, “Ne hissediyorsunuz?” dedim. “Çok farklı şeyler hissediyorum.” dedi. Bu hissettikleri neler olabilir diye düşünsenize. Onlar, Hz. İsa'nın ve Hz. Meryem'in tasvirleri üzerinden algıladıkları dini anlamı kendi adlarına gerçekleştiriyorlar. Hâlbuki hilye de Peygamberimiz'in tasviri. Kardinal hilyeye bakarken, kendi tecrübelerindeki, ruhundaki tasvir anlayışından bambaşka bir tasvir anlayışını hissediyor. Bunun üzerinde durmak lazım. Yani, al da git seyret, demiyorsunuz. İşte ebrudan bahsediyorsunuz; farklılıkların birliğinden bahsediyorsunuz; renklerden bahsediyorsunuz; Hazreti

Mevlânâ'nın renkler üzerine söylediklerini hatırlıyorsunuz: Renkler ahengi oluşturur, ama asıl renk arkasındaki renksizliktir... diyerek tevhidî yapıyı anlatmaya çalışıyorsunuz.... Belki çok basit şeyler bunlar. Ama dikkat çekiyor.

Bu noktada farklı bir değerlendirme konusu olarak şunu da dile getirmek isterim. Kurumsal anlamda Vatikan, Medeniyetler İttifakı projesine mesafeli bakıyor. Niye? Çünkü lâik değiller. Ancak dinler açısından yani dinler arası diyalog çerçevesinde çalışıyor ve meseleye oradan bakıyorlar. Birkaç defa bunu gündeme getirdik. Fakat bu ittifakın içinde yer almaları mümkün olmadı; sadece gözlemci üye seviyesinde kaldılar. Daha sonra bu iş nasıl cereyan etti bilmiyorum.

Türkiye, Medeniyetler İttifakı projesinde ısrar etmiştir. Eğer böyle ısrar etmeye devam ederse bizim tavrımızın dinî ve irfânî temel kavramlarımızı ele alan bir felsefi yaklaşım üzerinden düşünülmesi önemlidir. Yani din karşılaştırmaları yapmaktansa medeniyet unsurları hakkında çalışmalar,

karşılaştırmalar yapmak ve medeniyet fikrini, evrensele yönelen bir insanlık fikri üzerinden işlemek gerekir. Türkiye, medeniyet fikri üzerinden doğru bir yön tayin etmiştir. Elbette bunu her birimizin güzel işlemesi gerekiyor. Demek ki yapılacak işler var. Batı dünyası eğer şu anda İslamofobi hastalığına dâçar olmuşsa, bunun karşındaki tavrımız ne olmalıdır sorusuna cevap mahiyetindedir söylediklerim. Çalışmak çalışmak çalışmak! Düşmanca davranmaktansa korunma adına tedbirli, fakat makul bir sürebilecek bir dostluk adına cazibe alanı oluşturmak şeklinde olmalıdır, tavrımız. Ama gerek Batı'daki diasporalarımızın gerekse orada vazife alan şahsiyetlerimizin kendi değerlerimiz bakımından çok iyi donanmış olmaları gerekir. Kültürel diplomasiye ağırlık verilmelidir. Bana kalırsa gençlerimizi, orada yetişen üçüncü nesli, bu tarz sorulara cevap verecek, böylesi problemler söz konusu olduğu zaman sağlam duracak ve doğru tebliğde bulunabilecek şekilde iyi yetiştirmek, iyi teşkilatlandırmak gerekiyor. Bunun başında ise özgüven sahibi olmak geliyor.